

תוכן העניינים

ט	הקדמה
1	מבוא אל מאה לילה ולילה
3	כתבי יד, מהדורות ותרגומים
10	זמנו ומוצאו
14	לשונו, סגנונו ומלאכת התרגום
16	רקעים יהודיים
19	ספר מאה לילה ולילה
19	סיפור מאה לילה ולילה
31	סיפור העלם הסוחר
41	סיפור נג'ם אלצ'יא בן מדיר אלמלך
54	סיפור אי הקמפור
62	סיפור ט'אפר בן לאחק
73	סיפור השר ובנו
82	סיפור המלך סלימאן בן עבד אלמלך בן מרואן
98	סיפור מסלמה בן עבד אלמלך בן מרואן, ירחם עליהם אללה יתעלה
102	סיפור ע'ריבת אלחסן עם העלם המצרי
109	סיפור העלם המצרי עם בת דודו
113	סיפור המלך ושלושת בניו
117	סיפור העלם בעל הצמידים
123	סיפור ארכעת הרעים
128	סיפור המלך ושבעת השרים
129	[אילוף הפיל]
133	[עקבות האריה]
135	[התוכי]
136	[הכובס ובנו]
136	[שני הלחמים]

138	[נער הידיד]
139	[בן המלך והשדה]
140	[טיפת הדבש]
140	[האישה אשר גרמה לבעלה לנפות את העפר]
142	[המעייץ המכושף]
143	[בן המלך ואשת הבקן]
143	[רמעות הכלב]
145	[החזיר והקוף]
146	[הנחש והכלב]
146	[תחבולת הזקנה]
149	[האריה והשורד]
150	[הדייג והמלך]
151	[פסל הפיל]
152	[שלוש המשאלות]
153	[המבקש אחר עורמת הנשים]
157	סיפור המלך והנחש
169	סיפור סוס ההבנה
186	סיפור המלך והצבייה
194	סיפור השר אבן אבי אלקמר עם עבד אלמלך בן מרואן, ירחם עליהם אללה

199	ניתוח והרחבות
199	א. טליסמאות מתנועות ואוטומטים מכושפים
202	ב. צלעות וצדרים והדהודי לבטים יהודיים בשאלת הבריאה של חוה בריאת חוה מצלעו של אדם בכתבים המוסלמיים
205	חוה כצלעו או צדו של אדם הראשון
210	הצלע העקומה ותכונות הנשים
211	צלע ימין או צלע שמאל
216	ג. אגדה חבויה על שלמה המלך והשדים
219	ד. בעל שתי הקרנים בים האפלה
223	ה. קברים עתיקים וסיפורים מועתקים
224	ו. אוטומט זקן, שלמה המלך ואשמדאי
231	ז. כלל הזהב וההקשר העלילתי המתורפף
231	הכלל בכתובים קדם-אסלאמיים
233	הכלל בחיבורים קדומים בערבית

	הכלל במאה לילה ולילה, באלף לילה ולילה ובספר סְנִדְבָּאד
235	ושאלת מקומו בעלילה
241	ח. השמים בלא עמודים והארץ על מי גְלִידִים
242	בריאת הארץ וסוגיית המים הקפואים או המתנדפים באסלאם
244	א: אדמה ממים קרושים או קפואים
247	ב: אדמה מסילוק או ייבוש המים
249	ג: מזיגת מסורות וקריאות משתנות
256	בריאת הארץ ביהדות ותסבוכת המים הנקווים או הנקרחים
267	ט. דוד וכת שבע מאחורי הקלעים
275	רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים
275	כתבי יד
275	מקורות ומחקרים

סיפור השר ובנו

[176א] אמרה:¹²⁶ סיפרו, המלך, כי כאשר אסר המלך הארון אלרשיד את הברמפים,¹²⁷ נמלט מכל אלה זקן בא בימים אשר היה מן השרים הגדולים. ובן היה לו ושמו עבדאללה, ושם הזקן מחמד.¹²⁸ אמרה: נסעו השר ובנו עד אשר באו אל אדמת בצרה ועלו על ספינה לארץ הודו. ובעודם מפליגים בים, והרוח תסיעם טובה, נגלה לפניהם הר גדול בלב הים. ושחור היה ההר. ואזלו המים, וירדו לפיכך אל ההר ההוא לבקש מים. כל אותו היום היו צועדים עד ליל, ואחר ביקשו לשוב אל הספינה. וכאן עלה השחר על שהרזאד, ונשתתקה מן הדברים. וקם המלך מלא פליאה מסיפוריה, נעל עליה את הדלת, הטביע בה את החותם וסר אל לשכת ממשלתו ומשפטו.

הלילה העשרים וארבעה

אמר פהראס החכם: [ובלילה הבא הגיע המלך והסיר את החותם ושכב עם הנערה עד השעה הקבועה. אזי קראה דינארזאד: "אחות, שהרזאד, ספרי נא לאדוננו המלך את סיפוריך היפים". השיבה: "כן"]. אמרה: אדוני, כאשר ירד עליהם הליל, ביקשו לשוב אל הספינה. ובעודם צועדים שמעו מן הים המולה גדולה,¹²⁹ ונסו והרימו את ראשיהם להביט, והנה חיה

126 ראו גודפרואה-דומובין, מאה לילה ולילה, עמ' 75-83; טרשונה, מאת לילה ולילה, עמ' 152-163; אלג'ארוש, מאה לילה ולילה, עמ' 97-109; אלבוני, מאת לילה ולילה, עמ' 230-235; אוט, מאה לילה ולילה, עמ' 65-75; פאדג', מאה לילה ולילה, עמ' 104-119.

127 מדובר בפרשה הנודעת אשר בה הח'ליפה (בערבית מופיעה המילה אלמלך, וכך תורגם) העבאסי החמישי הארון אלרשיד (שלט 786-809) הדיח במפתיע מתפקידיהם כמה מבני משפחת ברמף האיראנית – שושלת יועצים לח'ליפים העבאסים, וכך באה אל קצה עוצמתם הגדולה.

128 הדברים מכוונים ככל הנראה אל מחמד בן ח'אלד אלברמפי (הבן של ח'אלד אלברמפי והאח של יחיא אלברמפי הנודעים), שהיה לזמן-מה שומר הסף או החצרן (בערבית: חאג'ב) של הארון אלרשיד, ואל בנו עבדאללה, שהיו היחידים מבני המשפחה שחס עליהם הח'ליפה. ראו בווא, הברמפים, עמ' 91, 101; ברטולד וסורדל, הברמפים, עמ' 1036. ואולם יצוין כי לפי אגא ח'אן; פריז 3660, שם השר עבדאללה דווקא, ושם בנו מחמד בן עבדאללה, ומן הסתם שגגה היא.

129 בערבית: דכדכה, וראו לעיל הערה 94, עמ' 60.

הוציאה את ראשה מן הים וחטפה כמה מאנשי הספינה. צרחו האנשים והיו משבחים ומהללים לאללה,¹³⁰ עד אשר קרב השחר. [הפליגו מן ההר]¹³¹ והנה סער הים ונורא היה, והחרידים ונשתברה הספינה [וניצל בן השר על לוח].¹³² והיו הגלים נושאים אותו פעם, ומניחים אותו פעם כל הלילה, עד אשר קרב השחר. וכאשר העלה אללה את השחר, השליכוהו הגלים אל חוף אי בלב הים, ויצא העלם אליו לבקש דבר-מה לאכול.

וכאשר נכנס אל האי, ראה בו עצים ופירות לרוב, ואכל מן הפירות האלה ושתה את מימיו. והנה בלבו באר עמוקה. שם פניו אליה, מצא כסות ולבשה, וישב באי ההוא כל אותו יום.

וכאשר העלה אללה את השחר וזרחה החמה, הביט אל הים וראה סירה עולה מלב הים, ועליה עשרה גברים, ושמו פניהם אל האי. וכאשר ראה בן השר [176ב] כל זאת, הסתתר מפניהם במקום אשר בו יראם ולא יראוהו. והנה הוציאו מן הסירה איש בנחושתיים, אסור בידיים וברגליים. הוציאוהו האנשים והשליכוהו על לוח, נשאווהו על ראשיהם והביאוהו אל הבאר הזאת, והטילוהו לתוכה.¹³³ אחר שבו אל סירתם והפליגו ונעלמו מן האי.

קם העלם ונטל ענפים רכים מעופאי עץ. חיש עשה מהם חבל ארוך, אחז בו וירד אל תחתית הבאר. שם מצא זקן שבע ימים, והוא זועק לאללה יתעלה לעזרה. אמר אליו העלם: "החי אתה?" אמר: "כן". אחר אמר אליו הזקן: "מי אתה, אשר כך גמלני אללה טובה?" אמר אליו: "הריני עלם טובע ואובד. יצאתי אל האי הזה, וראיתי את אשר עשו בך ובאתי אליך". אמר אליו הזקן: "הוציאני, בני, ואעשירך ואוציאך מן האי הזה".

130 קרי קוראים סִבְחָאן אללה (ישתבח שם אללה) וְלֹא אֱלֹהָ אֱלֹה אללה (אין אלוה מבלעדי אללה).

131 ההשלמה לפי אלבוני, מאת לילה ולילה, עמ' 231; פריז 3660; פריז 3661.

132 לפי אגא ח'אן; אלבוני, מאת לילה ולילה, עמ' 231; פריז 3660; פריז 3661.

133 וזהו מוטיב עולמי S146.1: Abandonment in well. ראו תומפסון, אינדקס, ה, עמ' 310, והדברים מהדהדים את סיפור יוסף ואחיו בסורה 12, בעיקר 8-20, והמקבילה המקראית כבראשית לז, יח ואילך, וכאן כזכור מושלך יוסף אל בור S146: Abandonment in pit. ראו תומפסון, אינדקס, ה, עמ' 310). ראו דברים קרובים ב"סיפור המלך והנחש" להלן הערה 304, עמ' 166. נוסף על כך, אף עניין עשרת הגברים הנזכרים כאן מתיישב עם הכתוב בפסוק הקוראני, אשר בו האחים השותפים למעשה העוולה נגד יוסף משיחים זה לזה: "הן יוסף ואחיו אהובים על אבינו יותר מאתנו" (סורה 12, 8), וכוונת הדברים מן הסתם ליוסף ולאחיו הצעיר בנימין, ומשתמע או נרמז לפיכך כי המשיחים הם עשרה. וכמה מפרשני הקוראן מציינים זאת במפורש. ראו למשל אלטברי, ג'אמע אלביאן, ו, עמ' 4467-4468.

אמר[ה]: נפנה העלם אל הזקן, התירו מן הנחושתיים ובתחבולה העלהו מן הבאר, והנה היה על פני האדמה. אחר הביא לפניו מאכלים מפירות האי וישב עמו ימים.

והנה יום אחד נמלא האי ציפורים צחורות. נפנה הזקן אל העלם ואמר אליו: "שִׁמַח, כי מחר בבוקר, אם ירצה אללה, ספינות גדולות תבואנה לכאן ותוצאנה אותנו מן האי הזה, אם ירצה אללה יתעלה בחילו ובכוחו".

וכאן עלה השחר על שְׁהַרְזָאד, ונשתתקה מן הדברים. וקם המלך מלא פליאה מסיפורה, נעל עליה את הדלת, הטביע בה את החותם וסר אל לשכת ממשלתו ומשפטו.

הלילה העשרים וחמישה

אמר פְּהֶרָאס החכם: ובלילה הבא הגיע המלך והסיר את החותם ושכב עם הנערה עד השעה הקבועה. אזי קראה דִּינְאֶרְזָאד: "אחות, שְׁהַרְזָאד, ספרי נא לאדוננו המלך את סיפוריך היפים". השיבה: "כן". אמרה:

אדוני, אמר העלם לזקן: "מי הודיעך כל זאת?" השיב הזקן: "יודע אני את הדבר הזה ועוד גדולות ממנו, כי הנה בספר אשר קראתיו חוכמת פענוח מעוף הציפורים.¹³⁴ וכאשר ראיתי כי נמלא האי ציפורים, ידעתי כי ימלא אנשים".

וכאשר העלה אללה את השחר בטוב, נמלא האי אנשים והקיפוהו ספינות וסירות.

אמר[ה]: וירדו אל האי והלכו בו, ופגשו את הזקן ואת העלם בן השר. שאלום לענייניהם, וסיפרו להם על אשר פקדם. נטה לבכם אחריהם והעלו אותם על ספינותיהם. אחר זאת ישבו באי [177א] ימים, עד אשר הייתה הרוח טובה, והפליגו ונסעו בלב הים ימים ולילות רבים, וקרבו אל עיר גדולה שוקקת תושבים.

ירדו הזקן והעלם אל חוף הים. אחר פנה הזקן אל העלם בן השר, בא עמו אל אחד הפונדקים, שכר לו בו דירה וישבו בה. נטל לו הזקן קסת וגיליון וכתב בו ומסרו לעלם ואמר: "לך עם האיגרת הזו אל מקום פלוני ושאל על [איש]

134 בערבית: זג'ר, מענפי החוכמה אצל הערבים הקדמונים שמימי הג'אהליה. תכליתו של הזג'ר תחזיות וניחושים לפי ביאור כיוון מעופן של ציפורים. במקור היה המבקש לנחש משליך אבן אל עבר ציפור, ולפי מעופה ידע הזג'ר, קרי מיידה האבן, לנחש את הצפוי להתרחש. למשל מעופה ימינה – אות למזל טוב, ושמאלה – למזל רע. ברבות הימים צבר לו המונח, כפי שעולה מפרטי הסיפור כאן, הוראות נלוות. ראו למשל פהר, עיאה; הנ"ל, חיזוי, עמ' 438-439.

פלונני, והיה כי תראנו, תן לו את האיגרת. ואם ישאלך על אודותי, הודע לו ובשר לו כי אני במקום הזה!"

אמר[ה]: הלך העלם מייד אל המקום אשר ציווהו הזקן, עד אשר בא אל האיש ההוא, ומסר לו את האיגרת. וכאשר קרא בה אמר אליו: "עלם, ואיהו בעל האיגרת הזאת?" אמר: "בעיר הוא, ואם רצונך לך עמדי אליו". אמר אליו האיש: "כן".

אמר[ה]: הלך העלם והאיש עמו עד אשר נכנסו אל הזקן. וכאשר ראהו האיש נפל לרגליו, ובירכו הרעים זה את זה, ואמר אליו האיש: "אדוני, חי אללה, לא חשבתיך בין החיים. השבח לאללה על זאת".

אחר הלך מהם והביא לשניהם מטעמים ומשקה, ואכלו יחדיו. שוחח הזקן עם האיש שעה, ואמר אליו הזקן: "נבקשך לקנות לנו ספינה". אמר אליו האיש: "כן".

אחר זאת הלך האיש, ונותר העלם בן השר עם הזקן, ואמר אליו: "עלם, לך אל השוק וקנה לי רוטליים נחושת אדומה¹³⁵ והבא עמה פחם". אמר לו: "כן". הביא את השניים לפניו, והדליק את הפחם על הנחושת עד אשר הייתה לִבְנָה. אחר נטל מן האבק והשליכו עליה, והייתה כולה לזהב טהור. אזי נכנס האיש ואמר אליו: "אדוני, עשיתי כאשר אמרת בדבר הספינה". ונתן לו הזקן את הזהב ההוא, [והאיש] הלך עמו אל השוק, ולא יצאה שעה ובא האיש ועמו דרהמים לרוב, ואמר [הזקן] אליו: "קנה לנו צידה [177ב] וכל הדרוש!" והכין לו מכל דבר, גם עבד ומשרת קנה לו, ונפרד האיש מעליהם והלך.

ואמר הזקן אל בן השר: "אם תאריך רוחך, ייתן לך אללה ממון רב". אחר הפליגו בלב הים, וכאשר נעלמה מהם העיר, פנה הזקן אל העלם ואמר: "בני, התדע את דברי?" אמר: "לא, דוד". אמר אליו: "מלך העיר היא הייתי ופגעני אשר ראית, והיה האיש ההוא הקרוב אלי מן האנשים. והריני זקן שבע ימים, כפי שתראה, זקנתי ויגעתי, ורצוני להועיל לך על כל הטוב אשר עשיתי עמדי".

וכאן עלה השחר על שְׁהַרְזָאד, ונשתתקה מן הדברים. אָקם המלך מלא פליאה מספורה, נעל עליה את הדלת, הטביע בה את החותם וסר אל לשכת ממשלתו ומשפטו].

135 בערבית: נחאס אחמר, ונחאס בערבית גם הסגסוגת פְּלִיז, הנקראת בעברית בין היתר נחושת קלל או נחושת צהובה. היא עשויה נחושת ואבץ וגונה בין צהוב לאדום.